Prefaci

Inicialment, en concebre el pla d'escriure una trilogia biogràfica sobre els líders de la Revolució russa, pensava incloure-hi un estudi sobre Trotski a l'exili, i no pas una biografia completa de Trotski. Els seus darrers anys i el tràgic final excitaven la meva imaginació més profundament que no pas la primera part, més mundanal, de la seva vida. Pensant-hi bé, però, vaig començar de témer que no podria ser comprensible el Trotski de l'exili sense haver-ne explicat la història anterior. Després, estudiant materials històrics i fonts biogràfiques, algunes de ben noves per a mi, vaig acabar per comprendre més clarament encara que el drama dels darrers anys de Trotski estava profundament arrelat a les fases anteriors –i fins les més remotes– de la seva vida. Llavors vaig decidir de dedicar a Trotski dos volums separats, si bé interrelacionats: *El profeta armat* i *El profeta desarmat*, el primer dels quals es referiria al que podríem dir-ne «l'ascensió» de Trotski, mentre que el segon en descriuria la «caiguda». Empro aquests dos termes convencionals amb recel perquè no opino que l'ascensió d'un home al poder sigui necessàriament el clímax de la seva vida o que la pèrdua dels càrrecs polítics pugui ser equiparada a la seva caiguda.

Els títols d'aquests volums m'han estat suggerits per un passatge de Maquiavel. El present estudi il·lustra la veritat del que s'hi diu, però ens n'ofereix alhora un comentari una mica irònic. L'observació

de Maquiavel, segons el qual «tots els profetes armats han conquerit i els desarmats han estat destruïts», és, certament, realista. Podem dubtar, però, de si la distinció entre el profeta armat i el desarmat i la diferència entre conquesta i destrucció sempre és tan clara com semblava a l'autor d'*El príncep*. A les pàgines següents veiem primer Trotski conquerint, sense armes, en la revolució més gran de la nostra era. Després el veiem armat, victoriós, i aclaparat sota el pes de l'armadura: el capítol que el retrata en el cim més alt del seu poder porta el títol de «Derrota en la victòria». I quan, més tard, contemplem el profeta desarmat, sorgeix la pregunta de si en la mateixa derrota no s'ocultava un poderós element de Victòria.

La meva versió del paper de Trotski en la Revolució russa resultarà sorprenent per a alguns. Durant uns trenta anys, el poderós aparell propagandista de Stalin treballà furiosament per eliminar el nom de Trotski dels annals de la revolució, o per deixar-l'hi purament com un sinònim d'arxitraïdor. Per a l'actual generació soviètica, i no solament per a aquesta generació, la història de la vida de Trotski ja és com un antic sepulcre egipci, del qual se sap que contingué el cadàver d'un gran home i el memorial, gravat en or, de les seves proeses, però els lladres de tombes i els vampirs l'han saquejat i l'han deixat tan buit i desolat que no s'hi troba ni rastre del memorial que contingué en altre temps. La tasca dels lladres de tombes, en aquest cas, ha estat tan persistent que arribà a afectar fortament les opinions fins i tot d'erudits i historiadors occidentals altrament ben independents.

Malgrat tot això, el memorial de la vida de Trotski es conserva encara intacte en els seus propis escrits, voluminosos però ara gairebé oblidats, i en els seus arxius; en nombroses memòries de contemporanis que li eren afectes o hostils; en els arxius dels diaris russos publicats abans, durant i després de la Revolució; en les actes del Comitè Central i en els informes literals dels Congressos del Partit i dels Soviets. Gairebé totes aquestes fonts documentals es troben a les biblioteques públiques d'Occident, si bé algunes només es poden consultar en biblioteques particulars. Jo n'he pogut beure de totes. Juntament amb la meva muller, que ha compartit amb mi la

investigació i ha contribuït en gran manera, en molts d'altres aspectes, a aquesta obra, he fet un estudi especial de la rica col·lecció de diaris russos d'abans de la Revolució continguda a la Biblioteca Hoover de Stanford, Califòrnia, on he trobat fonts rarament emprades abans pels historiadors dels moviments revolucionaris russos. Juntament amb la meva muller també he estudiat els arxius de Trotski de la Biblioteca Houghton, de la Universitat Harvard, que és, de bon tros, la col·lecció més important de documents originals sobre la història soviètica de fora de l'URSS. (En la bibliografia que clou aquest volum oferim una breu descripció dels arxius.)

En aquest cas, doncs, no tinc motius per queixar-me, com me'n planyia en el prefaci al meu *Stalin*, d'escassetat de material biogràfic. I això respon sobretot al contrast que hi ha entre els meus protagonistes. Trotski era tan comunicatiu respecte a la seva vida i les seves activitats com secret fou Stalin. Permetia a perfectes desconeguts que sondegessin lliurement en gairebé tots els aspectes de la seva vida; personalment, va escriure una autobiografia, i, cosa més important, un poderós corrent inconscientment autobiogràfic circula a través dels seus nombrosos volums publicats, dels seus innombrables articles i assaigs no reimpresos en forma de llibre i d'alguns dels seus escrits inèdits. Pertot on anà deixà petjades tan fermes que després ningú no va poder esborrar o fer confuses, ni ell mateix, quan, en rares ocasions, en sentí la temptació.

Generalment, no esperem que un biògraf s'excusi pel fet d'escriure la vida d'un líder polític que, per la seva banda, va escriure una autobiografia. En aquest cas em sento obligat a constituir una excepció de la regla, perquè, després d'un examen crític detingut, trobo *La meva vida* de Trotski tan escrupolosament verídica com pot ser-ho una obra d'aquesta mena. Això no obstant, no deixa de ser una apologia produïda enmig de la batalla perduda que el seu autor lliurà contra Stalin. En les seves pàgines, el Trotski vivent lluitava contra els lladres de la seva tomba. A la denigració total, de la qual el feia objecte Stalin, responia amb la típica defensa pròpia que tenia un cert regust d'autoglorificació. Trotski no explicà ni podia explicar, satisfactòriament, el canvi en el clima de la Revolució

que feu possible i, alhora, inevitable, la seva derrota; i el seu relat de les intrigues, per mitjà de les quals una burocràcia de mentalitat mesquina, «usurpadora» i malèvola el bandeja del poder, és òbviament inadequat. La qüestió d'interès vital per al biògraf és: fins a quin punt Trotski contribuí a la seva desfeta? Fins a quin punt fou obligat per circumstàncies crítiques i pel seu propi caràcter a aplanar el camí de Stalin? La resposta a aquestes preguntes revela l'autèntica tragèdia clàssica de la vida de Trotski, o, més ben dit, una reproducció de la tragèdia clàssica en termes seculars de política moderna; i Trotski hauria estat més humà si hagués estat capaç de revelar-la. El biògraf, en canvi, veu Trotski, en el clímax del seu assoliment, tan culpable i tan innocent i tan madur per a l'expiació com el protagonista d'una tragèdia grega. Aquest enfocament, que pressuposa una simpatia i una comprensió, és tan lluny de ser una denúncia com una defensa, o així ho espero.

En *La meva vida*, Trotski intentà de vindicar-se en uns termes que li havien estat imposats per Stalin i per tota la situació ideològica del bolxevisme dels anys vint, és a dir, en termes de culte leninista. Stalin l'havia atacat com a inveterat enemic de Lenin, i per això Trotski bregava per demostrar la seva completa devoció a Lenin, i el seu acord amb ell. La seva devoció a Lenin a partir de 1919 era indubtablement sincera, i els punts d'acord entre ells nombrosos i importants. Això no obstant, Trotski feu borrós el marcat perfil i la importància de les controvèrsies amb Lenin entre 1903 i 1917, i també el de les diferències posteriors. Però una altra conseqüència, ben curiosa, del fet que Trotski feu la seva pròpia apologia en termes del culte de Lenin fou que en alguns punts crucials minimitzà el seu paper en comparació amb el de Lenin, cosa extremament rara en la literatura autobiogràfica. Així s'esdevé especialment en la versió del paper que tingué en l'aixecament d'octubre i en la creació de l'Exèrcit Roig, en què reduí els propis mèrits per tal de no semblar que atacava Lenin. Lliure de tot deure de lleialtat respecte a cap culte, jo he intentat de restablir l'equilibri històric.

Finalment, he dedicat una atenció especial al Trotski autor de cartes, el pamfletista, l'escriptor militar i el periodista. La major part

de l'obra literària de Trotski es troba actualment embolcallada en l'oblit i és inaccessible al públic general. I, això no obstant, Trotski fou l'escriptor del qual Bernard Shaw, que només pogué jutjar les qualitats literàries de Trotski a través d'unes traduccions mediocres, digué que «superava Junius i Burke». «Com Lessing», escrivia Shaw, parlant de Trotski, «quan talla el cap al seu oponent, l'aixeca enlaire per mostrar que, dins, no hi ha gens de cervell, però perdona la vida al caràcter particular de la seva víctima. Deixa (la seva víctima) sense ni un bri de crèdit polític, però la deixa amb l'honor intacte».[1] Em dol que consideracions d'espai i de composició no m'hagin permès de mostrar aquest aspecte de la personalitat de Trotski amb més detall, però espero poder-hi insistir en *El profeta desarmat*.

1. *The Nation* (1922), 7 gener.